

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

SAMETOVÁ REVOLUCE V ZAHRANIČNÍM KONTEXTU

Markéta Malá

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Sametová revoluce v zahraničním kontextu

Markéta Malá

Vedoucí práce:

Prof. RNDr. Ivo BUDIL, Ph. D. Dsc.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, červen 2012

.....

Poděkování

Děkuji Prof. RNDr. Ivo BUDILOVI, Ph. D. Dsc. za odborné rady, vstřícnost a trpělivost při vedení mé bakalářské práce.

OBSAH

1. ÚVOD.....	7
2. HISTORICKÝ EXKURZ.....	8
2. 1. Normalizace.....	8
2. 2. Režimní opozice.....	10
2. 3. Milan Kundera - Únos Západu aneb Tragédie střední Evropy.....	11
3. MEZINÁRODNÍ KONTEXT UDÁLOSTÍ VE SVĚTĚ V 80. LETECH.....	14
3.1. Sovětský svaz.....	14
3. 2. Spojené státy americké.....	15
3.3. Polská lidová republika.....	15
3.4. Maďarská republika.....	16
3.5. Německá demokratická republika.....	17
4. SAMETOVÁ REVOLUCE.....	18
4. 1. Historicko-politický úvod.....	19
4. 2. Chronologický přehled událostí.....	19
4. 2.1. Studentská manifestace.....	19
4. 2. 2. 18. listopadu.....	21
4. 2. 3. Generální stávka.....	21
5. ZAHRANIČNÍ REAKCE A INTELEKTUÁLNÍ REFLEXE.....	28
5. 1. Zahraniční ohlas.....	29
5. 2. Způsoby, jakými se dá revoluce popsat a jak je možno ji vnímat.....	29
5. 3. Problematika vnímání vlastní komunistické minulosti postkomunistické současnosti Čechů a nástin česko-francouzských vztahů v druhé polovině 20. století.....	32
6. ZÁVĚR.....	34
7. SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	36
8. RESUMÉ.....	39

1 ÚVOD

„Může být vůbec lepší místo pro založení společného evropského domu než je Praha, tento zeměpisný a kulturní střed Evropy?“

The Guardian, 1. 12. 1989

Téma „Sametové revoluce“ se dá interpretovat z různých úhlů pomocí rozdílných metodologických přístupů. Tato bakalářská práce by se dala charakterizovat jako mezioborové zaměření na průběh a vývoj události 80.-90. let v Evropě s důrazem na události v tehdejší Československu. Cílem mé bakalářské práce je podat výklad o politickém převratu v Československu v roce 1989, popsat události, které Sametové revoluci předcházely, a to jak v Československu, tak v zahraničí. Dále se pokusím interpretovat reakce a komentáře ze zahraničí na samotný průběh Sametové revoluce v Československu a na nově vzniklou situaci ve střední a východní Evropě.

Dalšími cíli práce je vysvětlení sociokulturního a politického vývoje v Československu, částečně i v ostatních zemích Varšavské smlouvy. Při této příležitosti se budu věnovat sledování zahraničních i tuzemských monografií, výňatkům z tisku, internetovým zdrojů apod.

Na konci se moje bakalářská práce zabývá polemikou, zda politické události, které proběhly v listopadu a v prosinci v Československu, se vůbec dají nazvat revolucí, případně jak jinak je možno nazvat převratné politické události, ke kterým došlo na konci devadesátých let v Československu.

Budu se zabývat i reflexí toho, jak Češi samotní vnímají nejen politický převrat, ale i svoji minulost, kterou prožili v komunistickém prostředí.

Práce je rozdělena do pěti hlavních kapitol. V první z nich se snažím podat výklad událostí, které předcházely změně režimu v Československu. Dvě podkapitoly jsou věnovány výkladu normalizace a rezistence proti komunistickému režimu v

Československu a třetí podkapitola se věnuje problematice vnímání Československa jako středoevropského státu prostřednictvím rozboru slavné eseje Milana Kundery „Únos Západu aneb Tragédie střední Evropy“.

Ve druhé hlavní kapitole se prostřednictvím jednotlivých podkapitol věnují nástinu základních politických a společenských událostí v USA a některých zemích Východního bloku v 80. letech, které předcházely následné vlně převratů a revolucí v Evropě.

Následující kapitola popisuje události Sametové revoluce a předkládá chronologický přehled událostí.

Pátá kapitola předkládá bezprostřední reakce ze zahraničí na Sametovou revoluci a zároveň nabízí intelektuální reflexi těchto událostí.

2 HISTORICKÝ EXKURZ

Před výkladem samotné Sametové revoluce je podstatné krátce objasnit dění, které této události předcházelo.

1. Normalizace

V roce 1968 nastoupil do funkce prvního tajemníka ÚV KSČ Alexander Dubček, který byl propagátorem tzv. „socialismu s lidskou tváří“. Tento systém spočíval především v liberálním přístupu k socialistickému režimu. V tzv. Akčním programu, který byl v dubnu 1968 schválen ÚV KSČ bylo zasazeno mj. právní, nikoliv ideologické pojetí politických a občanských práv, snaha o uplatnění principu tržní ekonomiky a o restituci soukromého majetku.¹

Dubčekův způsob politiky byl ve společnosti vítaný, ne tak už mezi režimními konzervativci, kteří se obávali ohrožení sovětské mocenské elity a politické stability.² Na vedení Československa byl vyvíjen nátlak k návratu ke konzervativním principům. „A když možnosti politického nátlaku byly vyčerpány, přistoupilo sovětské vedení k vojenské intervenci. V noci z 20. na 21. srpna 1968 překročily

¹ VYKOUKAL, Jiří, Miroslav TEJCHMAN a Bohuslav LITERA. *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku : 1944-1989.*, str. 384

² MOULIS, Vladislav aj. *Vznik, krize a rozpad sovětského bloku v Evropě 1944-1989.*, str. 164

armády pěti států Varšavské smlouvy hranice ČSSR.“³ Poté, co předsednictvo ÚV KSČ odsoudilo vojenskou intervenci vydaným prohlášením, byli představitelé KSČ invazivními jednotkami donuceni odjet do Moskvy, kde pod silným tlakem podepsali tzv. moskevský protokol, který legalizoval intervenci vojsk zemí Varšavské smlouvy. Sovětská okupace a následné politické změny znamenaly postupnou likvidaci reformního procesu a v Československu nastalo tzv. období normalizace.⁴ Smyslem normalizačního režimu měla být především obnova loajality ČSSR k sovětskému vedení a zastavení pokusů o demokratické reformy.⁵

Na druhé schůzi pléna ÚV KSČ v dubnu 1969 byl Alexandr Dubček odvolán z funkce předsedy ÚV KSČ a na jeho místo nastoupil Gustáv Husák, který se v roce 1975 stal prezidentem ČSSR.⁶

Vedení KSČ se snažilo ve společnosti zdůrazňovat sociální jistoty a společenskou rovnost.⁷ Došlo však k omezení občanských svobod. Lidé byli sledováni tajnou policií (StB-Státní bezpečnost), probíhala silná cenzura tisku, televizního vysílání, kulturní produkce.

Veřejný život provázely každoročně se opakující povinné oslavy různých výročí (25. února-výročí Vítězného února, 7. listopadu výročí Velké říjnové socialistické revoluce) a svátků (den horníků, den učitelů).⁸ Pro režim „nepohodlní“ lidé museli čelit represím. Mnoho odpůrců režimu emigrovalo do zahraničí.

Díky izolaci od nekomunistických zemí mohl takový systém fungovat. Režim sice mezi obyvatelstvem propagoval internacionalismus, v praxi však šlo především o „přátelství příslušníků vládnoucích komunistických elit.“⁹ Samozřejmě byly podporovány konexe se Sovětským svazem a ostatními státy Varšavské smlouvy, styky s jinými zeměmi se měly odehrávat pouze pod státní kontrolou.¹⁰

Normalizační systém pochopitelně procházel změnou a určitým vývojem. Bezprostředně po vpádu okupačních vojsk došlo k několika protestním akcím a

³ Tamtéž, str.164, 165

⁴ VYKOUKAL, Jiří, Miroslav TEJCHMAN a Bohuslav LITERA.: c. d. , str. 387, 388

⁵ OTÁHAL, Milan. *Opozice, moc, společnost 1969-1989: Příspěvek k dějinám "normalizace"*., str. 11, 12

⁶ Tamtéž, str. 573, 574

⁷ VYKOUKAL, Jiří, Miroslav TEJCHMAN a Bohuslav LITERA.: c. d., str. 576

⁸ HRON, Jan (ed.): *Věčné časy. Československé totalitní roky.*, str. 104

⁹ OTÁHAL, Milan.: c. d. str.17

¹⁰ Tamtéž, str. 17

demonstracím. Na vyjádření nesouhlasu s novými poměry v zemi se 16. ledna 1969 na pražském Václavském náměstí upálil student filozofické fakulty, Jan Palach.¹¹ Během roku 1969 došlo ještě k několika dalším projevům nespokojenosti.

2.2. Režimní opozice

Jaký postoj měli občané Československa k totalitnímu režimu? Z jakých ideových zdrojů vycházely motivace účastníků protikomunistické rezistence a jaké byly její podoby a formy? Byly tyto iniciativy pro režim skutečně nebezpečné nebo naopak?

Režimní opozice byla záležitostí především intelektuálů, pro režim neznamenal žádnou velkou hrozbu. Dle rozdělení českých a slovenských historiků pocházeli odpůrci normalizačního režimu ze studentského, kulturního, církevního a vědeckého prostředí.¹²

Podle M. Otáhal se v letech 1969-1977 jako představitelé režimní opozice realizovali exkomunisté se socialistickým programem a mladí radikální studenti, kteří měli názorově blízko k trockistům. Tomuto opozičnímu složení šlo především o odstranění Husákova režimu. Od roku 1972 se začala výrazně realizovat kulturní opozice a underground.¹³ Díky společnému zájmu opozičních proudů na dodržování lidských práv a občanských svobod vznikl v roce 1977 dokument Charta 77.¹⁴ Vznik tohoto prohlášení předcházelo zveřejnění dvou mezinárodních paktů zaručujících svobody a práva, které byly vydány v Helsinkách a 13.10.1976 zveřejněny ve Sbírce zákonů ČSSR. Vydavatelé Charty 77 chtěli předložením Charty 77 připomenout povinnost dodržování lidských práv a svobod a zasazovat se o jejich dodržování.¹⁵ Hlavními iniciátory vzniku Charty byli Václav Havel, Pavel Kohout a Zdeněk Mlynář. Vznik Charty byl také reakcí na soudní proces s hudební skupinou Plastic People of the Universe. Jak zmiňuje Havel, „publikum shromážděné v prostorách soudu, bylo předobrazem Charty 77; atmosféra rovnosti, solidarity, družnosti, pospolitosti a obětavé ochoty vzájemně si pomáhat, vyvolávané vědomím společné věci a společného ohrožení, nebyla jen atmosférou

¹¹ HRON, Jan (ed.): c. d., str. 99

¹² BLAŽEK, Petr. *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968-1989.*, str. 23

¹³ OTÁHAL, Milan. c. d., str. 6

¹⁴ Tamtéž, str. 124

¹⁵ PREČAN, Vilém. *Charta 77: 1977-1989 : od morální k demokratické revoluci : dokumentace.*, str. 12

té soudní budovy, ale i atmosférou prvních měsíců Charty.“¹⁶ Iničiátoři a také signatáři Charty 77 chtěli budovat občanské hnutí a své požadavky přímo adresovat mocenskému středisku.¹⁷ Přestože chartisté byli v rámci možností poměrně aktivní v šíření svých přesvědčení, stále se to týkalo jen malé části obyvatelstva a „chování drtivé většiny společnosti se nezměnilo.“¹⁸

2.3. Milan Kundera- Únos Západu aneb Tragédie střední Evropy

Jak bylo socialistické Československo vnímáno státy západní Evropy? Jako jejich bývalá součást nebo jako geograficky snad blízká zem, nicméně vzdálená ideově i kulturně? V době sovětské nadvlády se Československo pochopitelně nemohlo realizovat v nezávislé zahraniční politice a vztahy se Západem, které byly před poválečným mocenským rozdělením Evropy běžné, byly na dlouhou dobu utlumeny. Přestože sovětský mocenský vliv byl v Československu neoddiskutovatelný, dřívější propojení Československa s proveniencí západní Evropy byla v Československém prostředí zachována.

Intelektuálové střední Evropy pocítli prudkou potřebu oddělit se od Ruska a dát najevo, že Československo se vždy řadilo mezi vyspělé, demokratické evropské státy a kulturně a historicky pojí se západní Evropou. V roce 1984 napsal Milan Kundera esej s názvem *Únos Západu aneb Tragédie střední Evropy*. V tomto díle Kundera hovoří o identitě střední Evropy, která byla po Jaltské konferenci mocensky odtržena na Východ, k Rusku, se kterým však nemá společný historický ani kulturní základ.¹⁹ Kundera artikuluje pocit, který je diskusím o střední Evropě často vlastní: „jakási ponížená nadřazenost. Střední Evropané jsou sice poníženi mocensky, nad svými podmaniteli mají nicméně navrch civilizačně.“²⁰

Po druhé světové válce vznikly v Evropě tři „nové“ celky-západní Evropa, východní Evropa, a dle Kundery nejsložitějším celkem byla Evropa střední - „v kulturním

¹⁶ HAVEL, Václav: Jak se rodila Charta 77 in PREČAN, Vilém. *Charta 77: 1977-1989 : od morální k demokratické revoluci : dokumentace.*, str. 17

¹⁷ OTÁHAL, Milan. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989.*, str.167

¹⁸ OTÁHAL, Milan, 2011, c. d., str.166

¹⁹ NOVOTNÁ, Andrea-Dubisko neodcházej, potřebujeme se tě bát, [online] Poslední revize 2012 [cit. 2012-6-1]. Dostupné z <http://www.novyprostor.cz/clanky/368/dubisko-neodchazej-potrebujeme-se-te-bat.html>

²⁰ Tamtéž

smyslu na Západě a v politickém na Východě.²¹ Kundera považuje násilné odtržení střední Evropy směrem na Východ nejen za problém samotné střední Evropy, ale i za problém Západu a tragédii celé Evropy, neboť Evropa jako celek tím ztrácí svou kulturní hodnotu.²² „Díky svému politickému zřízení patří střední Evropa k Východu A protože Evropa sama ztrácí svou kulturní identitu, nevidí ve střední nic jiného než politický režim. Jinými slovy, vidí v střední Evropě toliko Východní Evropu.“²³

Nejen Evropa, ale i Rusko je ohroženo ztrátou svojí identity, neboť to bylo připraveno o svoji identitu komunismem. „Sovětská byrokracie - hluboce nenárodní, protinárodní a nadnárodní - potřebuje nástroj, jímž by zajistila jednotu státu.“²⁴

Střední Evropa by měla být udržována ve své různorodosti, jedinečnosti, nikoliv kulturní homogenitě.

Kundera odkazuje na Palackého, který říká, že Evropa měla být vždy udržovaná ve své rozmanitosti na co nejmenším území, nikoliv co nejmenší rozmanitost na co největším prostoru, jak to bylo v představách Ruska.²⁵

Rusko a západní Evropa se pochopitelně vzájemně setkávají a mohou se vzájemně inspirovat. Z toho pak může vznikat společné evropské kulturní dědictví. Přes to všechno není ruská kulturní paměť zároveň českou nebo polskou kulturní pamětí. „Rusko poznalo katastrofy jiných (větších) rozměrů, má jinou představu prostoru (prostoru tak nesmírného, že dokáže pohltit celé národy, jiné ponětí o čase (pomalém, trpělivém), jiný způsob jak se smát, žít a umírat. Proto také země střední Evropy cítí, že změna, která nastala po roce 1945, není pouze politická katastrofa: je to zároveň útok na její vlastní civilizaci. Hluboký smysl tkví právě v zápase o zachování vlastní identity - nebo, jinak řečeno, o zachování jejich západního charakteru.“²⁶

Další zajímavá otázka, na kterou se Kundera snaží najít odpověď, se týká toho,

²¹ Kundera, Milan : Únos Západu in Havelka, Miloš, ed. a Cabada, Ladislav, ed. *Západní, východní a střední Evropa jako kulturní a politické pojmy.*, str. 103

²² Tamtéž, str. 104

²³ Kundera, Milan, c.d. str.115

²⁴ Tamtéž, str. 104

²⁵ Tamtéž, str. 105

²⁶ Tamtéž, str. 107

„zda je střední Evropa vinna tím, že Západ ani nepostřehl její zmizení?“²⁷. Kundera říká, že na začátku dvacátého století byla Evropa významným kulturním centrem střední Evropy. Avšak jaké jsou konkrétní tradice střední Evropy? Lze vůbec vyjádřit střední Evropu zeměpisně? Kundera vzápětí odpovídá, že střední Evropa není stát, nýbrž kultura a osud.²⁸ „Střední Evropu nelze definovat ani určitými politickými hranicemi (jež nejsou přirozené, protože byly odedávna vynucovány ozbrojenými vpády, dobytými expedicemi a okupací), nýbrž všeobjímající společnou situací, která spojuje národy, přeskupuje je stále znovu podle imaginárních a věčně se měnících hranic, jež vyznačují svou oblast obývanou stejnou pamětí, týmiž problémy a konflikty, touž společnou tradicí.“²⁹

Kundera se dále zamýšlí nad tím, jak vidí Středoevropané sami sebe, jací jsou. „Jako rodina malých států má střední Evropa svou vlastní vizi světa, jejímž základem je hluboká nedůvěra k dějinám. Národy střední Evropy nejsou dobyvatelé. Nelze je oddělit od evropských dějin, nemohou existovat mimo ně, ale jsou představiteli špatné stránky těchto dějin. Jsou oběti, outsideri. A tento zklamání pohled na dějiny je zdrojem jejich kultury, jejich moudrosti.“³⁰ Z takového názoru lze vydedukovat, že Češi se cítí vůči velkým nebo mocensky silným evropským státům poněkud zranitelně a ponížene. „V moderním světě, v němž má moc tendenci soustřeďovat se v rukou několika velkých zemí, hrozí všem evropským národům, že se stanou malými národy a budou sdílet jejich osud.“³¹ Kundera se zamýšlí nad tím, jaký soubor hodnot udržuje jednota Evropy. Dříve to bylo náboženství, poté kultura - dnes už však svou hodnotu také ztratila. Tragédie střední Evropy tedy spočívá v Evropě samotné, ve ztrátě kulturní identity a obracení se pouze na politické rozdělení území.³²

Jestliže je kulturní identita střední Evropy násilně utiskovaná pod vlivem Ruska, vadí to vůbec někomu? Násilné utlumování kulturního rozměru přece nebylo cílem vývoje střední Evropy, tohle není rozmanitost. Ale nikdo už nemá chuť se nad tím

²⁷ Tamtéž, str. 108

²⁸ Tamtéž, str. 108

²⁹ Kundera, Milan, c. d., str. 110

³⁰ Tamtéž, str. 111

³¹ Tamtéž, str. 111

³² Tamtéž, str. 115

zamýšlet. Evropu už se nedaří udržet jako jednotný hodnotový celek. Nepřemýšlí se o tom, že je něco špatně.³³ Tato vyjádření by se pak dala pochopit i tak, že Evropa je takříkajíc ukradená sama sobě.

Na Kunderovu esej reagovalo mnoho dalších autorů a i v dnešní době je tohle téma stále velmi aktuální, například i v souvislosti s Evropskou unií. Pochopitelně i Rusko již v současnosti není jeden velký homogenní celek a je třeba naučit se vnímat jeho různorodost. Takové úvahy však již nejsou součástí této práce.

Garton Ash se zmiňuje o tzv. „vídeňské“ a „jaltské“ Evropě, pro lidi ze střední a východní Evropy citlivé rozhraní.³⁴

3 MEZINÁRODNÍ UDÁLOSTI VE SVĚTĚ V 80. LETECH

V osmdesátých letech došlo v zemích Varšavské smlouvy v Evropě k ekonomické stagnaci a snižování životní úrovně. Důsledkem těchto událostí byly nejen ekonomické reformy v jednotlivých státech, ale i počáteční snahy o změnu i v politickém smyslu. Díky neochotě stranického režimu respektovat občanská a lidská práva se krize ještě prohlubovala. Mocenské elity v jednotlivých zemích sovětského bloku se nechtěli vzdát své pozice. Docházelo však k projevům opozičních hnutí a k diferenciačním procesům uvnitř mocenských struktur. Díky všem reformám a politickým procesům, které provázely osmdesátá léta, došlo k rozpadu sovětského bloku.³⁵

3.1. Sovětský svaz

V roce 1982 se nejvyšším představitelem SSSR stal Jurij Vladimirovič Andropov, který plánoval zavedení přísných zásad k upevnění moci a autority. Snažil se také o obnovu ekonomického růstu a zvýšení produktivity práce v zemi. Andropov však trpěl vážnou nemocí, které brzy podlehl a tak po jeho smrti nastoupil na místo vedoucího ÚV KSSS Konstantin Ustinovič Černěnko. Ani jeho zdravotní stav však nebyl dobrý, a po jeho smrti, v roce 1985, nastoupil do čela SSSR Michail

³³ Tamtéž., str. 115

³⁴ GARTON ASH, Timothy. *Rok zázraků: svědectví o revoluci roku 1989 ve Varšavě, Budapešti, Berlíně a Praze*. Praha, str. 107

³⁵ KOTYK, Václav. *Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku*. Praha 2009., str. 188

Gorbačov, který v rámci snahy o pozvednutí sovětské ekonomiky a hospodářství zavedl řadu reforem.

Gorbačov velice brzy po nástupu do funkce zavedl ekonomické změny (perestrojka i politickou liberalizaci (glasnost). Mimo jiné také zlepšoval vztahy se Západem. Tyto nové politické kroky pochopitelně zasáhly i do ostatních zemí sovětského bloku. Ne ve všech těchto zemích však byly Gorbačovovy reformy přijaty příznivě. Rumunsko, NDR, Kuba a Severní Korea tyto změny odmítaly, neboť se obávaly ohrožení celého režimu. Gorbačov však svými reformami neměl v plánu ohrožit socialistický režim, chtěl ho pouze reformovat.³⁶

V roce 1989 se Gorbačov zřekl Brežněvovy doktríny a tím ztratil Sovětský svaz veškeré záruky vlivu ve svých satelitních státech.³⁷ Pro země Východního bloku z tohoto kroku vyplývala možnost řešit své interní záležitosti po svém.

3.2. Spojené státy americké

V osmdesátých letech probíhala mezi USA a SSSR Studená válka. V roce 1980 se prezidentem stal Ronald Wilson Reagan. Za jeho působení ve funkci došlo k mírnému hospodářskému vzestupu a v roce 1984 byl zvolen prezidentem znovu. Reagan ostře vystupoval proti Sovětskému bloku a chtěl zabránit jeho případnému rozšíření. Díky výrazným investicím do zbrojení, a tím přispěl k pozdějšímu zhroucení sovětské ekonomiky. Vědecká a technická vyspělost amerických vojenských prostředků umožnila Reaganovi zahájit projekt tzv. „hvězdných válek“, který zahrnoval plán na ničení balistických raket protivníka v kosmickém prostoru. Nevýkonná ekonomická situace Sovětského svazu však nemohla takovéto výzvě konkurovat. Reaganova zbrojní politika vůči SSSR tak přispěla k selhání sovětského systému. Poté, co se v SSSR dostal k moci Michail Gorbačov, Reagan s ním jednal ohledně reforem, neboť Gorbačov byl nakloněn k prosazování zásad evropské bezpečnosti, a to přispělo i ke snížení napětí mezi USA a SSSR.³⁸

V roce 1989 byl prezidentem USA George Bush st., který měl se zahraniční politikou mnohé zkušenosti. V roce 1991 prohlásil, že Spojené státy zničí všechny

³⁶ VYKOUKAL, Jiří, Miroslav TEJCHMAN a Bohuslav LITERA.c. d., str. 645

³⁷ KISSINGER, Henry. *Umění diplomacie: od Richelieua k pádu Berlínské zdi.*, str. 830

³⁸ NÁLEVKA, Vladimír. *Studená válka.*, str. 211-214

své taktické jaderné zbraně v Evropě i v Asii a dají podnět k sovětsko-americkým rozhovorům. Vysvětlil také, že sovětská invaze do západní Evropy již „není reálným nebezpečím“. Sověti vyhlásili podobné omezení jaderných zbraní.³⁹

3.3. *Polská lidová republika*

„Vývoj Polska v 70. letech vyústil v roce 1980 v hluboké krizi, která měla již nezvratný charakter a stanula na počátku otřesů vedoucích k zániku sovětského bloku v Evropě. Polská dekáda 1970-1980 ukazovala takřka klasickou cestu k rozpadu socialistického systému a do jisté míry i vzor k následování.“⁴⁰ V Polsku vyvíjely činnost také proudy opoziční hnutí, které později přispělo ke vzniku Solidarity. Praxe a ideologie opozičního hnutí byla orientována značně humanisticky, a ve chvíli, kdy se v Polsku v 70. letech začala zhoršovat životní úroveň, získávala opozice stále větší význam.⁴¹ Na přelomu let 1980-1981 upozorňovaly rozhlasové stanice Svobodná Evropa a BBC na špatné podmínky v Polsku, Sovětském svazu a jeho dalších satelitních státech. Díky silící aktivitě vojsk Varšavské smlouvy podél polských hranic doházelo ke zvyšování mezinárodního napětí a americký prezident Carter varoval Sovětský svaz před případnou intervencí. Vliv sovětské perestrojky a glasnosti vyvolal hlasy po analogické verzi polské přestavby.⁴²

3.4. *Maďarská lidová republika*

Maďarsko ovlivňovala v sedmdesátých a osmdesátých letech jednak ekonomická reforma založená na nových hospodářských mechanismech, jednak politická koncepce tzv. kádárizace. Motivem tohoto směru se stala myšlenka určité autonomie, tedy řízení státu bez výrazných sovětských zásahů, avšak systém jedné strany a setrvání ve vojenském bloku muselo být zachováno. Kádárismus lze tedy chápat jako „osvícený komunistický absolutismus“, který určuje společnosti poměrně volná pravidla, nicméně přísně dbá na to, aby byla dodržována.⁴³

³⁹ TINDALL, George Brown a SHI, David E. *Dějiny Spojených států amerických*. str. 752

⁴⁰ MOULIS, Vladislav aj. c. d., str. 215

⁴¹ Tamtéž, str. 223

⁴² Tamtéž, str. 225

⁴³ Tamtéž, str. 235

Možnost provedení radikálních reforem naproti přitvrzení režimu však vedla k rychlému růstu infalce. Nedůslednost v systému vedla počátkem osmdesátých let k tomu, že hrozil kolaps celého národohospodářského systému. Možné bylo buďto ukončení politiky kádárismu nebo obnovení politických koncepcí šedesátých a sedmdesátých let. Docházelo také k problémům mezi společnostmi a mocí.⁴⁴

I v souvislosti s těmito problémům došlo díky gorbačovským reformám k uvolnění vnitropolitické situace. Nicméně stále nebylo jednoznačné, zda se tyto reformy mají zakázat, nebo tišše tolerovat.⁴⁵ „Konec 80. let znamenal definitivní rozpad poválečného maďarského socialismu. Ještě konference MSDS v květnu 1988 se pokusila revolucí shora zabránit likvidaci tzv. rozvinutého socialismu, ale po jejím neúspěchu vývoj velmi rychle směřoval k vytváření společnosti západního typu.“⁴⁶ V druhé polovině roku 1989 Maďarsko hromadně opouštěli občanů NDR. 18. 10. byla schválena nová maďarská ústava, která již neuznávala komunistickou stranu jako vedoucí a název státu se změnil na Maďarská republika. První volby do Národního shromáždění proběhly 25.3. 1990. V jejich výsledcích se projevil zájem o tradiční, národní hodnoty artikulované Maďarským demokratickým fórem, které ve volbách zvítězilo.⁴⁷

3.5. Německá demokratická republika

V osmdesátých letech se NDR potýkalo s ekonomickými problémy. Nová hospodářská reforma však měla zajistit ekonomický růst a zvýšit životní úroveň obyvatel.⁴⁸ Německá demokratická republika se stále snažila vyrovnat se Spolkové republice Německa. Dbalo se na pozitivní sociální politiku, občané žili v relativním blahobytu, avšak míra svobody a volnosti NDR nikdy nemohla konkurovat SRN. Politický režim byl konzervativní, následující prosovětskou linii.⁴⁹

V roce 1982 se do čela SSSR dostal Jurij Vladimirovič Andropov jako nástupce Leonida Brežněva. Snažil se razantními metodami upevňovat socialistický režim.

⁴⁴ VYKOUKAL, Jiří, Miroslav TEJCHMAN a Bohuslav LITERA. c. d., str. 535, 538, 539

⁴⁵ Moulis, Vladislav aj. c. d., str. 240

⁴⁶ Tamtéž, str. 241

⁴⁷ Tamtéž, str. 244, 245

⁴⁸ VYKOUKAL, Jiří, Miroslav TEJCHMAN a Bohuslav LITERA. c. d. str. 600

⁴⁹ MOULIS, Vladislav aj.c. d., str. 235, str. 245

Po Konstantinovi Ustinoviči Černěnkovi, který nastoupil po Andropovi, převzal vládu Michail Sergejevič Gorbačov.

NDR zpočátku vítala nástup Michaila Gorbačeva do vedení SSSR, brzy poté však došlo k vyloučení všech možností reform, které by se podobaly těm v SSSR a byl tak potvrzen konzervativní politický směr. Funkcionáři se obávali o své posty. Rozhodnutí o tom, že nebudou přijaty změny v duchu perestrojky vysvětlovali tím, že SSSR je hospodářsky pozadu a reformy jsou proto potřebné. NDR však problémy tohoto typu nemá, a proto reform není potřeba.⁵⁰ „Ani návštěva prezidenta Reagana v Západním Berlíně v roce 1987, kdy ve svém projevu vyzval Gorbačova, aby pomohl strhnout berlínskou zeď, nemohla s neostalinskými kádry vládoucími v NDR pohnout.“⁵¹

Zajímavé je porovnání konce totalitních režimů v Evropě. Změny pochopitelně neproběhly všude stejně. „Na jedné straně je možné pozorovat země, kde místní režim končí ve druhé polovině roku 1989 většinou nějakou formou kulatého stolu, provázenou nátlakem veřejnosti, avšak bez dominantního násilí či krveprolití. Násilný prvek uplatnění státní moci většinou v podobě krátkodobých a neúspěšných pokusů o potlačení otevřených projevů nespokojenosti zde maximálně fungoval jako spoušť rozpadu (Polsko, Maďarsko, Německá demokratická republika, Československo, Bulharsko). Na straně druhé jsou státy, kde byl rozpad režimu buď oddložen až o několik let (Albánie, kde navíc i svobodné volby vyhráli komunisté), nebo proběhl formou ozbrojeného pče (Rumunsko) nebo skončil rozpadem státu a vleklým vnitřním, etnicko-občanským konfliktem (Jugoslávie).“⁵²

4 SAMETOVÁ REVOLUCE

Dne 17. listopadu se v Praze konala avizovaná studentská manifestace k uctění památky studenta Jana Opletala, která přerostla do masové protestní akce proti komunistickému režimu. Revoluční nálada se přenesla i do dalších městech

⁵⁰ NDR a perestrojka - Pád východního Německa, [online.] Poslední revize 2012[cit. 2012-6-1]. Dostupné z http://studena.valka.cz/pad_ndr1.htm#NDR%20a%20perestrojka

⁵¹ Tamtéž

⁵² VYKOUKAL, Jiří, Miroslav TEJCHMAN a Bohuslav LITERA. c. d. str 748

Československa, docházelo ke studentským stávkám, vyjednáváním a postupným změnám, které vyvrcholily pádem komunistického režimu, obnově politických stran a občanských svobod a zavedením demokratických zásad do politiky. Dne 29. prosince byl jeden z iniciátorů politických změn Václav Havel zvolen prezidentem Československa.⁵³

4. 1. Historicko-politický úvod

Samotné Sametové revoluci předcházely některé další iniciace pro změnu režimu v Praze i po celém Československu, které byly bezpečnostními složkami velice pečlivě sledovány a obvykle velmi tvrdě rozeznány, někteří účastníci byli zadrženi a následně s nimi bylo zahájeno trestní řízení.

21. srpna 1988, v den dvacátého výročí vstupu armády zemí Varšavské smlouvy, se v Praze na Václavském náměstí uskutečnila demonstrace, které se zúčastnilo několik tisíc lidí. Policejní jednotky proti občanům zasáhli, někteří byli zadrženi, někteří surově zbiti.

„Mezi 15. 21. lednem 1989 se v Praze uskutečnila vzpomínková akce k uctění památky Jana Palacha, která poté přerostla v sérii občanských demonstrací, největší od roku 1989. Vládnoucí strana však pomocí svých vojenských prostředků tyto demonstrace tvrdě potlačovala.“⁵⁴

28. října 1989 se v Praze na Václavském náměstí sešlo několik tisíc občanů u příležitosti 70. výročí vzniku Československé republiky. „Bezpečnostní jednotky demonstrující brutálně rozeznaly za použití obušků a vodních děl a s nasazením obrněných transportérů i služebních psů. Legitimováno bylo téměř 500 osob, 133 občanů bylo krátkodobě zadrženo, proti 29 účastníkům bylo zahájeno trestní řízení. V rámci tzv. preventivních opatření bylo již s několikadenním předstihem uvězněno asi 140 demokratických aktivistů, se stovkou dalších byly realizovány tzv. varovné pohovory.“⁵⁵

⁵³ Tamtéž, str. 723

⁵⁴ FORMÁNKOVÁ, Pavlína; RŮŽIČKA, Daniel: Rok 1989, Palachův týden. [online.] Poslední revize 2012, [cit. 2.6. 2012,] dostupné z http://totalita.cz/1989/1989_0100.php

⁵⁵ Kalendárium, [online,], [cit. 20.5.2012] dostupné z <http://www.ustrcr.cz/cs/kalendarium>

4.2. Přehled událostí

Následná část přinese přehled důležitých událostí spojených se Smaetovou revolucí v časové návaznosti.

4.2.1. Studentská manifestace

Tento den byl oficiálně uznáván jako Mezinárodní den studentstva. Unie nezávislých studentů zvala pomocí letáků k účasti na vzpomínkové akci k uzavření vysokých škol nacisty a k padesátému výročí úmrtí studenta Jana Opletala, který přišel o život při protiokupantských demonstracích 28. října 1939.⁵⁶ Shromáždění však vyvrcholilo v demonstraci za svobodu, které se zúčastnilo několik desítek tisíc lidí. Demonstrace byla potlačena policejními jednotkami.

Tato manifestace byla úředně povolena díky záštitě Městské vysokoškolské rady SSM. Rada SSM na této akci spolupracovala s Unií nezávislých studentů, kteří by sami akci pořádat nemohli. Pochopitelně šlo i o to, že při manifestaci se měla uctít památka antifašistického odboje. Proto by i pro KSČ bylo poněkud složité takovou akci nepovolit. Kromě Pražanů o připravovaném setkání věděla už i zahraniční média.⁵⁷

Akce měla dle pozvánky začít 17. listopadu v 16. hodin u Patologického ústavu na Albertově (kde se v roce 1939 konal pohřeb Jana Opletala), dále měla pokračovat přes Karlovo náměstí a Štěpánskou ulici do Opletalovy ulice k parku před Hlavním nádražím, kde měli účastníci shromáždění položit květiny jako výraz pietního aktu a akce měla být ukončena.⁵⁸ Trasa však byla změněna místo na cestu na Vyšehrad a poté na Václavské náměstí. Již od počátku mítinku se mezi účastníky objevovaly transparenty hlásající svobodu, toleranci a nezávislost.⁵⁹

„Od okamžiku odchodu z Vyšehradu ztratila manifestace legální charakter. Dosavadní znalosti však neopravňují vyslovit závěr, zda někdo z politických činitelů

⁵⁶ kopie strojopisu *Letáku nezávislých studentů vyzývající k účasti na studentské manifestaci 17. listopadu* in *Deset pražských dnů: 17. - 27. listopad 1989: Dokumentace*; [Předmluva] Václav Havel, Milan Otáhal, Zdeněk Sládek., str. 15

⁵⁷ RYCHLÍK, Jan. *Rozpad Československa: česko-slovenské vztahy 1989-1992.*, str. 69

⁵⁸ kopie strojopisu *Letáku nezávislých studentů vyzývající k účasti na studentské manifestaci 17. listopadu* in *Deset pražských dnů: 17. - 27. listopad 1989: Dokumentace.*, c. d., str. 15

⁵⁹ *Studentské listy, prosinec 1989*, přetištěno ze zvláštního čísla časopisu Fakulty žurnalistiky UK „Proto“, č. 7 „Proč!“, z 20. 11. 1989 in *Deset pražských dnů: 17. - 27. listopad 1989: Dokumentace, c. d.*, str. 16

dal příkaz k zásahu. Přesto k němu došlo - ačkoliv se skupina asi 2000 manifestantů, která byla na národní třídě uzavřena mezi dvěma kordony pořádkových sil a neměla kam odejít, chovala se zcela pokojně. Demonstranti zachovávali klid, jejich postoj charakterizovalo nejlépe heslo „Máme holé ruce“ a gesto dívek, které dávaly příslušníkům bezpečnosti za štíty květiny, jež si s sebou spolu se svíčkami na manifestaci přinesly.“⁶⁰

Na manifestaci také zaznělo několik projevů intelektuálů, kteří vybízeli k bojování za svobodu. Například akademik Kařenov rozebíral otázku centrálního řízení a vyzýval k nutnému dialogu. Student Martin Klíma pronesl, že je třeba bojovat za svobodu, vytvořit obraz národní sebeúcty, získat právo na svobodu nezávislé existence, myslet na budoucnost a mravní obnovu. Po osmnácté hodině se dav protestantů odebral přes Vyšehradskou na Václavské náměstí. Před ministerstvem spravedlnosti dochází k prvním střetům s policií. Lidé postupují dál až k Národnímu divadlu. Celý průvod je doprovázen provoláváním protirežimních hesel, k průvodu se neustále přidávají další účastníci.⁶¹

Před 21. hodnou dochází k velkému tlaku u národního divadla, kde došlo k velkému střetu účastníků s pořádkovými silami.⁶² Dle denní zprávy Archivu bezpečnostních složek „bylo při zákroku zraněno 38 osob, z toho jeden příslušník SNB a jeden občan USA. Průběh demonstrace natáčely 4 západní televizní štáby.“⁶³

4. 2. 2. 18. listopadu

„Události na Národní třídě silně zapůsobily na psychiku obyvatelstva. Deprese, která o zásahu proti studentům převládla, se již druhého dne, v sobotu 18. listopadu, začala měnit v rozhořčení a odhodlání situaci změnit. Většina občanů včetně mnoha komunistů byla pohoršena počínáním bezpečnostních sil. Mocenské orgány se chovaly pasivně, nikdo z rozhodujících činitelů se situací nezabýval. Zcela spontánně a nezávisle se vynořila myšlenka na stávkou, iniciativu převzali

⁶⁰ OTÁHAL, Milan a Miroslav VANĚK. *Sto studentských revolucí: studenti v období pádu komunismu - životopisná vyprávění.*, str. 24

⁶¹ *Studentské listy, prosinec 1989*, přetištěno ze zvláštního čísla časopisu Fakulty žurnalistiky UK „Proto“, č. 7 „Proč!“, z 20. 11. 1989 in *Deset pražských dnů: 17. - 27. listopad 1989: Dokumentace, c. d.*, str. 16

⁶² *Tamtéž*, str. 17

⁶³ Denní situační zpráva č. 178, ze dne 20. 11. 1989, Federální ministerstvo vnitra [online], [cit. 20.5.2012] dostupné z <http://www.ustrcr.cz/cs/denni-situacni-zpravy-1989#listopad>

studenti.“⁶⁴

4. 2. 3. Generální stávka

Zástupci studentů se zástupci Občanského fóra dohodli na vyhlášení politické protestní stávky, která měla proběhnout 27. 11. 1989. Studenti žádali ustanovení nezávislé vyšetřovací komise a potrestání viníků za „rozpoutání pražského masakru“. Dále žádali propuštění všech politických vězňů, zahájení dialogu se všemi společenskými složkami, zaručení shromažďovacího práva, legalizaci nezávislých tiskovin a vyzývali k účasti na stávce.⁶⁵

19. listopadu večer se v pražském Činoherním klubu sešli představitelé opozičních skupin a založili Občanské fórum (OF). Václav Havel navrhl cíle OF. Šlo o požadavek na odstoupení členů ÚV KSČ, kteří byli spjatí s intervencí sovětských vojsk v roce 1968. Dále Havel požadoval odstoupení osob zodpovědných za policejní zásahy proti účastníkům demonstrace 17. listopadu. Další dva požadavky se týkaly propuštění politických vězňů a vyšetření policejních zásahů proti demonstrantům.⁶⁶

„Výsostně politické místo dočasně obsadila nepolitická alternativa. Názorově heterogenní občanské iniciativy začaly vytvářet cílevědomou opozici až v důsledku událostí 17. listopadu. Občanské fórum se postavilo do čela masových protestních demonstrací a v několika dnech se stalo mluvčím veřejnosti dožadující s zásadních politických změn.“⁶⁷

4. 2. 4. Chronologický přehled hlavních politických událostí od 17. listopadu 1989 do 9. června 1990 dle Jiřího Suka

1989

17. listopadu proběhlo setkání k 50. výročí boje studentů za svobodu, uspořádaný

⁶⁴ *Otáhal, Vaněk. c. d., str. 24, 25*

⁶⁵ *Prohlášení studentů pražských VŠ in Deset pražských dnů: 17. - 27. listopad 1989: Dokumentace, c. d., str. 32*

⁶⁶ *RYCHLÍK, Jan. c. d. str. 71*

⁶⁷ *Suk, Jiří. Labyrintem revoluce: aktéři, zápletky a křížovatky jedné politické krize: od listopadu 1989 do června 1990. V českém jazyce., str. 24*

pražskými vysokoškolskými studenty a povolený československými úřady, který se proměnil v protirežimní demonstraci za účasti několika desítek tisíc lidí. Demonstraci tvrdě potlačili jednotky ministerstva vnitra.

18. listopadu zahájili studenti spolu s herci pražských divadel týdenní stávkou, vyzvali všechny občany a organizace k účasti na generální stávce 27. listopadu od 12 do 14 hodin. V následujících dnech se k výzvě připojovali mimopražské školy a divadla. Herci a studenti pořádali výjezdy do regionů, kde informovali o důvodech a cílech stávky.

Zahraniční média rozšířila zprávu, že při páteční demonstraci byl ubit student Matematicko-fyzikální fakulty Martin Šmíd. Až se čtyřiaadvacetihodinovým zpožděním československá režimní média prokázala, že zpráva - která mezitím významně zrychlila a posílila stávkové hnutí - je nepravdivá.

19. listopadu vzniklo v pražském Činoherním klubu ve večerních hodinách Občanské fórum (OF), v kterém se sjednotily nezávislé iniciativy, představitelé církví, uměleckých svazů a další občané usilující o pokojnou změnu režimu prostřednictvím vyjednávání se státní mocí. Neformální, všemi respektovanou hlavou hnutí se stal nejznámější československý disident Václav Havel.

V bratislavské Umělecké besedě se na podvečerním veřejném shromáždění zástupců uměleckých svazů, kulturních institucí a vysokých škol ustavilo hnutí Verejnost' proti násiliu (VPN). Podobně jako Občanské fórum odsoudilo zásah proti Studentské manifestaci a připojilo se ke stávce.

Od 17. do 27. listopadu se každý den odpoledne se v Praze, Bratislavě a postupně v dalších městech po celém Československu konaly za účasti statisíců lidí pokojné protirežimní manifestace, jež v Čechách a na Moravě organizovalo OF a na Slovensku VPN.

24. listopadu na mimořádném zasedání ÚV KSČ rezignovalo jeho předsednictvo v čele s generálním tajemníkem Milošem Jakešem. Na jeho místo byl zvolen šéf Výboru pro stranickou práci v ČSR Karel Urbánek. Nové předsednictvo, složené z větší části ze zkompromitovaných a neoblíbených politiků, veřejnost nepřijala.

25. listopadu na žádost Občanského fóra a Verejnosti proti násiliu propustil československý prezident Gustav Husák nejznámější politické vězně. Další vězni byli propuštěni v následujících dnech a týdnech.

27. listopadu se v celé republice se od 12 do 14 hodin konala generální stávka, k níž s připojila valná většina českých i slovenských institucí, podniků, organizací a jednotlivých občanů.

28. listopadu proběhlo druhé kolo rozhovorů mezi předsedou federální vlády Ladislavem Adamcem a delegací OF a VPN, která byla vedena Václavem Havlem a prosazovala své požadavky: demisi federální vlády a vytvoření přechodné vlády odborníků, vypuštění tří článků ústavy - o vedoucí úloze KSČ ve společnosti a v politickém systému Národní fronty o marxismu-leninismu jako státní ideologii, dále o abdikaci prezidenta Gustava Husáka a další.

29. listopadu odhlasovalo Federální shromáždění ČSSR změnu ústavy, z níž vypustilo články o vedoucí úloze KSČ ve společnosti a v Národní frontě a článek o marxismu-leninismu jako státní ideologii.

5. prosince navrhlo Občanské fórum 6 kandidátů do federální vlády - ministři za OF a VPN měli převzít odpovědnost za ekonomickou reformu, legislativu a mocenské nástroje státu, státní finance zahraniční politiku, práci a sociální věci, národnostní menšiny. Premiér Adamec však návrhy odmítl a oznámil, že podá demisi.

7. prosince abdikoval premiér Adamec. Jeho místo převzal dosavadní místopředseda Marián Čalfa (člen KSČ).

10. prosince jmenoval prezident republiky Gustáv Husák na Pražském hradě novou federální vládu a abdikoval. Na manifestaci na Václavském náměstí vyhlásili OF a VPN kandidaturu Václava Havla do prezidentského úřadu.

19. prosince přednesl premiér Čalfa ve Federálním shromáždění programové prohlášení federální vlády a jménem vlády navrhl Václava Havla do prezidentského úřadu jako jediného kandidáta. Programové prohlášení i Havlovu kandidaturu parlament jednomyslně přijal.

29. prosince proběhlo na slavnostním zasedání federálního shromáždění ČSSR na

Pražském hradě jmenování Václava Havla československým prezidentem. Studenti vysokých a středních škol ukončili stávkou.

1990

1. ledna přednesl prezident Václav Havel svůj první novoroční projev a vyhlásil rozsáhlou amnestii.

5. ledna se sešly nové politické strany (OF, VPN, KSČ, ČSS, ČSL, DS, SSL) k jednání u „kulatého stolu“ o koncepci volebního zákona.

1. února vydal ministr vnitra ČSSR Richard Sacher (ČSL) rozkaz, jímž zrušil Státní bezpečnost.

27.-29. března přijalo Federální shromáždění zákon zakotvující základní občanské svobody.

29. března rozhodlo Federální shromáždění o novém názvu země. Stát se od tohoto dne jmenoval Československá federativní republika (ČSFR).

7. května udělila Rada Evropy ČSFR statut zvláštního hosta. V Bruselu byla podepsána dohoda mezi Evropským společenstvem a ČSFR o obchodní a hospodářské spolupráci.

10. května přednesl prezident ČSFR Václav Havel projev na zasedání Evropské rady ve Štrasburku, v němž za zárodek nového bezpečnostního systému označil Severoatlantickou alianci. Varšavská smlouva bude existovat již jen jako dočasný politický nástroj a odzbrojovacích jednání, a až splní tento účel, zanikne.⁶⁸

5 Zahraniční reakce a intelektuální reflexe

5. 1. Zahraniční ohlas

Západní média informovala o událostech ze 17. listopadu v Praze jako o brutálním, násilném zásahu ze strany pořádkových jednotek proti poklidným účastníkům demonstrace.

68 SUK, Jiří. c. d., str. 483-497

Čína byla ve svých vyjádřeních v tisku velmi zdrženlivá, události v Československu ani v ostatních zemích Východního bloku nechtěla komentovat. („Je to věc Československa, co se tam děje).

V českých sdělovacích prostředcích se bezprostředně po listopadových událostech pochopitelně nemohly objevovat zcela objektivní informace. Tisk informoval o původně povolené pietní akci, kterou účastníci zneužili k prezentaci svých protirežimních názorů. Pro porovnání předkládám několik reakcí západního tisku:

„Rozhodně odsuzujeme represivní metody, kterých československá policie používá k potlačování pokojných demonstrací,“ prohlásil mluvčí ministerstva zahraničních věcí v Londýně.

Reuter , Velká Británie, 18.11.1989⁶⁹

Po brutálním zásahu bezpečnostních sil vládne v Praze pobouření a trpkost. Podle očitých svědků byly při potlačení demonstrace nasazeny i tzv. červené barety. Se psy bez náhubků tlačili jejich příslušníci lidi ke zdi, aby je pak policisté mohli volně bít. Zpravodajku listu Chicago Tribune zbili jen proto, že řekla, že je novinářka. Zpravodaji BBC museli v nemocnici zašít hlavu sedmi stehy.

Magyar Nemzet, Maďarsko, 20. 11. 1989⁷⁰

Demonstranti se dovolávali především svobodných voleb, žádali odstoupení Miloše Jakeše, zrušení monopolu KSČ, provolávali hesla žádající svobodu a dialog. Policie zasahovala neobyčejně brutálně. V současném aparátu KSČ není žádný odvážný reformátor - vymýcení reformačních sil po roce 1968 bylo příliš radikální a Miloš Jakeš drží otěže stále ještě pevně v rukou.

Die Presse, 18. 11.1989 Rakousko⁷¹

Západní tisk obvykle popisoval průběh studentské manifestace, zastával se účastníků průvodu a tvrdě odsuzoval násilné jednání bezpečnostních složek a zabýval se spekulacemi nad dalším vývojem událostí. Reakce byly tedy obvykle pozitivní vzhledem k politickým změnám. Objevily se však i reakce plné pochyb

⁶⁹ *Svět a sametová revoluce.* - Praha : Československá tisková kancelář, 1990. - 63 s.; 8°, str. 10

⁷⁰ *Tamtéž*, str. 12

⁷¹ *Tamtéž*, str.10

či dokonce obav.

„Bývalý šéf Čs. televize Jiří Pelikán varuje před unáhleným nadšením nad vývojem v Československu. Upozorňuje, že jisté síly jako armáda, policie i hospodářství, jsou stále v rukou nomenklatury, a to nikoliv pouze v Československu, ale i v jiných zemích, kde se zdá, že by opozice mohla triumfovat. Budoucnost závisí na pokroku přestavby, kterou by mohly zabrzdit potíe, jimž musí čelit Michail Gorbačov.

Le Monde, Francie, 24. 11. 1989

„Škody napáchané komunisty v posledních dvaceti letech zničily kořeny politických tradic demokratického Československa. Tato nepříznivá okolnost se stane zkouškou pro nejtalentovanější hlavy Občanského fóra.“

The Times, Velká Británie, 2. 12. 1989⁷²

„Naskýtá se otázka, jaký vliv budou mít změny v ČSSR na chůzku Michaila Gorbačova s Georgem Bushem. Každá změna ve východní Evropě je nový problém pro hospodářskou a brannou politiku Spojených států. Poslední vtip kolující ve Washingtonu říká, že Spojené státy možná dosáhly vítězství, ale nevědí, co si s ním počít.

Daily Telegraph, Velká Británie, 25. 11. 1989⁷³

Existují různé možnosti, jak se dá mluvit nejen o samotné Sametové revoluci, nýbrž i o následujících letech v Československu. Můžeme se zaměřit na optiku novinářů, populárních osobností z oblasti společenských věd či uznávaných historiků a politologů. Můžeme se soustředit na vyjádření českých, evropských či světových přispěvovatelů. S ohledem na téma celé bakalářské práce se zaměříme na evropské či americké příspěvky k tématu Sametové revoluce.

Známý britský historik a publicista Timothy Garton Ash popisuje revoluci v Československu jako velmi působivou. Garton Ash byl svědkem revolučních

⁷² Tamtéž, str. 47

⁷³ Tamtéž, str. 35

událostí nejen v Praze, ale i ve Varšavě, Budapešti a Berlíně a měl tedy možnost srovnání. Velkou roli dle Gartona Ashe na výjimeční podobě revoluce sehrál Václav Havel.⁷⁴

Jiný názor na průběh revoluce v Československu má polsko-americký politolog a prezidentský poradce Zbigniew Brzezinski, který předpovídal rozpad komunistického systému již v roce 1968 a Sametovou revoluci považoval spíše za méně akční.⁷⁵

"Když sovětská vojska vtrhla do Československa, veřejně jsem prohlásil, že vstupujeme do konečné fáze komunistického systému, protože vnitřní rozpory uvnitř něj byly v té chvíli tak jasně viditelné a tak zničující, že se ten systém zhroutí," řekl Brzezinski. "Československo určitě nebylo tak revoluční jako Polsko nebo Maďarsko z hlediska potenciálu i vlastní akce. Ale já jsem byl v Praze na jaře v roce 1968, setkal jsem se tam se spoustou lidí. Politický kvas tu byl velmi intenzivní. A i když pak přišla sovětská vojska, režim sám už nebyl dostatečně silný, aby mohl plně eliminovat všechny ty lidi. Ztratili práci, diskriminovali je, jednali s nimi velmi špatně, ale pořád tam byli. A když se režim začal víc rozpadat, začali se tak víc angažovat."⁷⁶

Do jaké míry se vlastně občanům zemí bývalého Východního bloku splnila očekávání na nový život ve svobodné zemi? Skutečně byly všechny změny jen k lepšímu? Jak se na tuto záležitost dívají zahraniční pozorovatelé?

Brzy se objevily otázky a pochybnosti. Britský sociolog a politolog Ralf Dahrendorf v roce 1990 mluví o zjištění, že mnoho politiků, kteří byli především symbolem starého režimu, se stále drží ve vysokých politických funkcích, třebaže už pracují pro nějakou novou, demokratickou stranu. Občané nevyužívají právo volit, přestože mají na výběr více než jen jednu stranu. Hospodářské poměry se zhoršují, mnozí dokonce nostalgicky vzpomínají na staré časy. Na druhou stranu je dovoleno svobodně vyjadřovat svůj názor, provozovat vlastní živnost, navíc je patrné

⁷⁴ Garton Ash, c. d., str. 63

⁷⁵ rozhovor pro ČT ze dne 17.11.2009,[online], [cit. 20.5.2012] dostupné z http://m.lidovky.cz/clanek.A091117_182107_In_zahranici_kim.iln

⁷⁶ Tamtéž

hospodářské oživení. Mezi zeměmi střední a jihovýchodní Evropy jsou však značné rozdíly.⁷⁷

Proti takovým tvrzením je třeba se vymezit. Vždyť právě po Sametové revoluci v Československu a v ostatních bývalých zemích Východního bloku byla po pádu komunistického režimu rekordní volební účast. Například v Československu v roce 1990 přišlo k prvním svobodným volbám po čtyřiceti letech přibližně 96 procent voličů, v Maďarsku se v prvním kole parlamentních voleb dostavilo k volebním urnám zhruba 65 procent voličů.

V každé době se sice najdou lidé, kteří vzpomínají na dřívější doby, nicméně na počátku devadesátých let bylo ve střední Evropě mnohem více nadšení než zklamání.

5.2. Způsoby, jakými se dá revoluce popsat a jak je možno ji vnímat.

V roce 1989 došlo v Československu nesporně k výrazným politickým změnám. Avšak co přesně tyto změny zapříčinilo? Jak k nim došlo? Můžeme vůbec nazvat tento převrat revolucí? Pakliže ne, jak tedy? Do jaké míry byla revoluce spontánní? V odpovědích na tyto otázky existuje značná názorová pluralita.

Jiří Suk ve své monografii *Labyrintem revoluce* předkládá názor, že k revoluci podle nedošlo. Svůj názor artikuluje na základě Giddensových tří kritérií revoluce: 1. uplatnění „masového sociálního hnutí“, 2. vede k „procesu zásadních reforem a změn“, nová moc „dosáhla alespoň části cílů, které si stanovila“, 3. nebylo v ní přítomno „násilí“, ale aktéři obou stran jednali pod jeho bezprostřední hrozbou.⁷⁸

Dále Suk uvádí, že počínání nezávislých skupin v Československu v osmdesátých letech bylo sice usilovné, nicméně k vytvoření jednotné občansko-politické formace, která by přinutila režim odchodu, nedošlo. Přestože kvalita a rozsah veřejné informovanosti se zvýšila, oficiální propaganda byla silnější. V tehdejší společnosti byl cítit nepokoj, očekávání změn a zároveň strach z represí.⁷⁹

Suk dále zmiňuje bilanční článek Petra Pitharta z roku 1993 s názvem *Dost bylo*

⁷⁷ DAHRENDORF, Ralf. *Od pádu Zdi k válce v Iráku: nový začátek dějin.*, str. 18

⁷⁸ Giddens, Anthony. *Sociologie*. Vyd. 1. Praha: Argo, 1999. 595 s. ISBN 80-7203-124-4, str. 470-471 in Suk, Jiří. c.d., str. 19

⁷⁹ Suk, Jiří. c. d., str. 23

revolucí. Pithart v článku vyjadřuje pochybnosti o tom, že to, co proběhlo v roce 1989 v Československu se skutečně dá nazvat revolucí a uvádí to na přílehlavém přirovnání „Ztrouchnivělá střecha sice spadla právě tehdy vskutku proto, že jsme se konečně dostavili na náměstí v tak hojném počtu, ale spadla by stejně sama - i kdybychom čekali, až nás předběhnou také Rumuni. Nebo také Albánci. Plný Václavák třeba už v roce 1985, to by patrně zvonění klíčů a písničky z balkonu nestačily. (...) Dejme tou, že bylo dobře, že se to seběhlo až před čtyřmi lety a právě tak, jak se to seběhlo. Ale: byl by také dobře, kdybychom to zároveň střízlivě pojmenovali a smířili se s tím, že už zkrátka nejsme takoví, že se do revolucí moc nehrneme.“⁸⁰ Suk však dodává, že komunistické režimy východní Evropy mohly padnout pouze za určitých „revolučních“ okolností, a že bez vnitřního procesu by nejspíš přetrvaly ve své autoritářské podobě.⁸¹

„Kladnou stránkou poměrně klidného vývoje událostí byla rozhodně logická posloupnost a celková spořádanost klíčových politických změn. Smysl pro konstruktivnost a ochota ke konsenzu byly patrně jednou z příčin, proč se Češi a Slováci vydali k demokracii nenásilnou, pokojnou cestou.“⁸²

Petr Pithart, hodnotí revoluční události takto: „Jaká to tedy byla revoluce? Některými rysy se nelišila od jiných revolucí, v něčem však zůstala specificky česká a slovenská. Nesnesitelně tvrdý a provokativní zásah proti pokojné manifestaci, studentská revolta, tisíce protestních rezolucí přicházejících ze všech koutů republiky, masa v ulicích, starý režim versus opozice, informační blokáda, obavy a strach z policie a armády, Lidových milicí, všudypřítomná zanícenost pro změnu, obětavost a nasazení dělníků revoluce, patetická gesta. Na druhé straně k ní patřily i pocity svátečnosti a dějinné satisfakce, marnivé plýtvání velkými slovy i břitká slovesná moudrost, česká věcnost s příměsí sarkasmu a ironie, slovenská temperamentní emotivnost a citová přímochařost. Absence násilí, rychlost politických změn a happeningový charakter inspirovaly revoluci, aby samu sebe nazvala „sametovou“, „něžnou“. Slovo revoluce užíval tehdy každý, nikdo o něm

⁸⁰ Pithart, Petr. *Po devětaosmdesátém: Kdo jsme? : mezi vzpomínkami a reflexí : texty z let 1992-1996*. str. 287 in Suk, Jiří. c. d., str. 20

⁸¹ Suk, Jiří., c. d., str. 22

⁸² Tamtéž, str. 28

nepochyboval.“⁸³

Revoluce je podle Jamese Krapfla, amerického historika, který se ve svých pracích zaměřuje na prostředí střední Evropy, v českém prostředí vykládána jako romance, ve které se odehrává boj mezi dobrem a zlem. „Téměř podle všech podání 17. listopadu 89 začala revoluce tak, že policajti hrubě potlačili mírnou studentskou demonstraci v Praze. Zprávy o „masakru“ se staly prvními historickými zprávami, povídkami, které o sobě revoluce vytvořila, a hned udali tón na romantickou interpretaci následujících událostí.“⁸⁴ „Všeobecně rozšířené metafory očisty a znovuzrození vyjadřovaly pocit ontologické přeměny, stejně jako zobrazování studentů jako rytířů, Václava Havla jako světce, a lidí jako bohů.“⁸⁵ „Mnoho lidí hovořilo o „nové společnosti“ a někteří dokonce prohlašovali, že Češi a Slováci předznamenávají novou civilizaci.“⁸⁶

„Slovo *revoluce* poprvé zaznělo na studentské manifestaci 17. listopadu a do všeobecného povědomí se dostalo nejpozději 21. listopadu.“⁸⁷ „Revoluce si zpočátku vysloužila mnoho přívlastků, například „veselá“, „studentská“, „očistná“, či „dětská“, nejčastěji se však objevovala „něžná revoluce“ (V českých zemích se brzy dostal do popředí název „sametová revoluce“, jehož původ zůstává záhadou.). „Podle Jana Měchýře název „sametová revoluce“ vymyslel jistý francouzský novinář, není to však podpořeno žádnými důkazy.“⁸⁸

Jakým způsobem se dá revoluce popsat? Britský historik a publicista Timothy Garton Ash zajímavě uvažuje nad atributy revoluce. Říká, že způsob změny režimu, který proběhl v Rumunsku, vypadal velice revolučně - rozběsněné davy v

⁸³ Tamtéž, str. 32

⁸⁴ KRAPFL, James. *Revolúcia s ľudskou tvárou : politika, kultúra a spoločensť v Československu po 17. novembri 1989.*, str. 31

⁸⁵ např. Boris Pentělejev: Občané, my všichni jsme se narodili 17. listopadu 1989; Svatý Václav drží koně (TU: fond :Občanské fórum v Trutnově, krabice 2) ; Jede se do Prahy, *Přetlak*, č. 18 (15. listopadu 1989, s. 1; Milan Hanuš: Ples národního porozumění, *Přetlak*, č. 28 (2. ledna 1990), s. 3; plakáty v HM. Pečeť Stavovské unie studentů vytištěná v záhlaví každého výtisku *Informačního bulletinu celostátního koordinačního výboru vysokých škol* zobrazovala studenty jako rytíře. in KRAPFL, James-c.d., str. 34

⁸⁶ Bohuslav Blažek: Stará moc a nová civilizace, Praha 26. listopadu 1989 (ÚSD: archiv KC OF, krabice 160); idem, Výraz nové civilizace, Praha 29. listopadu 1989 (LN): fond 569, krabice 2). Také: Od něžné revoluce k nové civilizaci, *Profórum* (Jablonec nad Nisou), č. 12 (21. dubna 1990), s. 3-5 in KRAPFL, James-c.d., str. 34

⁸⁷ Holubec, s. 2; Pracující ŠS Stupice!, Stupice, 22. listopadu 1989 (ÚSD: archiv KC OF, krabice 91). in James Krapfl-REVOLÚCIA S LÚDSKOU TVÁROU, str. 35

⁸⁸ Jan Měchýř: *Velký převrat či snad revoluce sametová? Několik informací, poznámek a komentářů o naší tak řečené něžné revoluci a jejích osudech (1989-1992)* (Praha: Československý spisovatel, 1999), str. 13 in KRAPFL, James-c.d., str. 35

ulicích, tanky, vládní budovy v plamenech, diktátor, který je postaven ke zdi a zastřelen. Jak však nazvat průběh politických změn v Československu, Maďarsku, Polsku, Bulharsku a Východním Německu? Na změně režimu se v těchto zemích podílely spontánní, masová lidová hnutí, jejichž jednání a reakce na něj proběhla téměř bez násilí. Následné změny v politice a ve společnosti však nebyly o nic slabší než v Rumunsku. Tento prudký a náhlý konec starých pořádků naznačuje tři významné aspekty těchto událostí.⁸⁹

„I to, co se dělo v Polsku a Maďarsku, se jen stěží dalo nazvat revolucí. Ve skutečnosti to spíše byla směs reformy a revoluce. V dané době jsem tomu říkal „refoluce“. Působil tu silný a podstatný prvek změny „shora“, prosazovaný osvícenou menšinou ve stále ještě vládnoucích komunistických stranách.“⁹⁰ Přestože politické změny byly velmi výrazné, došlo k nim díky silným reformám vlády, nikoliv jen kvůli nátlaku obyvatel.

5.3. Problematika vnímání vlastní komunistické minulosti postkomunistické současnosti Čechů a nástin česko-francouzských vztahů v druhé polovině 20. století

Francouzská historička a socioložka Françoise Mayer ve své knize *Češi a jejich komunismus* se snaží prozkoumat vztah Čechů k minulosti, který se utvářel během 90. let 20. století. Podle jejího názoru se v české společnosti setkávají tři základní diskurzy minulosti: politických vězňů 50. let, disentu 70.-80. let (reformních komunistů, katolíků a undergroundu) a funkcionářů a pracovníků v totalitním režimu, kteří byli jmenováni Stranou. Dále se zabývá tím, jak se čeští historikové vyrovnávají se svojí vlastní oficiální i individuální komunistickou pamětí, a jak ji interpretují.⁹¹

Mayer říká, že pozorování české společnosti v letech 1989-1999 v ohledu vyrovnávání se s komunistickou minulostí má řadu paradoxů, které svědčí o komplexnosti vztahu ke komunismu v době, kdy je společnost společensky i politicky v procesu změny.⁹² „Za zdánlivě homogenním odvržením komunismu se

⁸⁹ GARTON ASH, Timothy. c. d., str. 11

⁹⁰ GARTON ASH, Timothy. c. d. 16

⁹¹ MAYER, Françoise. *Češi a jejich komunismus: paměť a politická identita.*, str. 221

⁹² Tamtéž, str. 19

rýsuje několik rozporů, které prozrazují, jak je politický a společenský vztah k minulosti ambivalentní.⁹³

Po pádu komunismu v Praze nedošlo k jasnému vymezení vítězů a poražených, jako tomu bylo ve Francii po druhé světové válce. Mayer vysvětluje, že česká společnost hledala možnost, jak se „paměťově“ vyrovnat s politickou transformací. V té době se ve společnosti objevil diskurz, který komunismus odsuzoval a jeho zastánce tlačil na okraj společnosti. Prosazovala se možnost navázání na období před komunistickým režimem a do určité míry snaha zapomenout na období mezi lety 1948-1989.⁹⁴

Oficiální rámec paměti o komunismu po Sametové revoluci nelze vyjádřit zcela jednoznačně. Bezprostředně po svržení socialistického režimu nastínil Václav Havel takovou oficiální formu paměti, která komunismus odmítala a chtěla se ho rychle zbavit, zapomenout. Tuto možnost však dle Mayer nepřijal každý.

V politické a legislativní rovině se však stavěla do popředí otázka individuální odpovědnosti v podobě různých zákonů na rehabilitaci obětí, na nápravu morální i materiální újmy apod.⁹⁵

„Retroaktivní spravedlnost je plodem politické snahy stanovit normy pro interpretaci minulosti. Tyto normy přispívají k vytyčení čáry mezi tím, co je legitimní a co ne, a ovlivňují přerozdělování úloh uvnitř veřejného prostoru procházející právě restrukturalizací. Kromě obecného odsouzení systému takováto ustanovení čelí obtížné otázce identifikace obětí a viníků. Pokud jde o Čechy, je tento úkol obzvláště složitý vzhledem k trvání inkriminovaného režimu (zejména v porovnání s délkou lidského života), jeho „národním“ původu, sympatiím, jež v různých etapách své existence vzbuzoval, ale taky vzhledem k formám represe v různých dobách či různým typům opozice proti němu v průběhu jeho vývoje.“⁹⁶

„Žijeme ve dvojích dějinách - v těch, které se nám zdají, a těch, které skutečně byly. Obojí působí na naši současnost i na naše pokusy o tvorbu budoucnosti. V každém

⁹³ Tamtéž, str. 19

⁹⁴ Tamtéž, str. 255

⁹⁵ Tamtéž, str. 53

⁹⁶ Tamtéž, str. 54

okamžiku mají společenství lidí potřebu přesvědčovat se, že se vyvíjejí od špatného k dobrému, nebo alespoň méně špatnému, „víra v pokrok“ je nezníčitelnou lidskou potřebou.“⁹⁷

Na závěr přidávám obecné zamyšlení o české národní povaze očima Francouzů. „Pro svobodomyšlné a odbojné Francouze bylo nepochopitelná pasivita, s níž Češi a Slováci přijali totalitní normalizaci. Až do sametové revoluce filtrovala všechny Československo-francouzské kontakty cenzura, tajná policie, neblaze působila autocenzura. Ochráncem tradice vzájemných vztahů zůstal československý exil v Paříži, ten z roku 1948 i 1968, podporovaný francouzskými literáty, publicisty a vědci, vzácněji politiky. Živý zájem Francie vzbudilo opět disidentství a rok 1989. Úbytek sympatií vyvolalo rozdělení Československa - pro velký národ je nacionalismus malých národů těžko pochopitelný, ostatně francouzská politika vnímala (s výjimkou let první světové války) všechny dezintegrační snahy ve střední Evropě - ať se jednalo o šedesátá léta 19. století či o rok 1993 - jako „zbytečné a nešťastné“.“⁹⁸

6 ZÁVĚR

Přelom osmdesátých a devadesátých let v Evropě je zcela jistě velmi pozoruhodným obdobím českých i světových dějin. Pokud bychom chtěli sledovat průběh těchto událostí striktně jen z politologického, historického, kulturního, ekonomického nebo jiného hlediska, zaznamenali bychom vždy jen částečně děje, které tohle období provázely. Proto jsem si pro zpracování mé bakalářské práce vybrala mezioborový přístup, který umožňuje zamyslet se nad danou problematikou s větším odstupem, zároveň také větší volnost při zpracování tématu.

Historický výklad událostí v Československu a nástin situace v některých zemích Sovětského svazu a v USA pomáhá objasnit otázku, proč k Sametové revoluci došlo právě právě na přelomu osmdesátých a devadesátých let, a že se tak nestalo „samo od sebe“ a „najednou“.

V České republice se hovoří o Sametové revoluci zpravidla v kontextu českých

⁹⁷ BARTOŠEK, Karel. *Češi nemocní dějinami: eseje, studie, záznamy z let 1968-1993*, str. 10, 11

⁹⁸ Ferro, Marc, Lenderová, Milena a Matějů, Jitka. *Dějiny Francie*, str. 602

dějin, poněkud se však zapomíná uvažovat nad tím, jak asi tento politický a kulturní převrat vnímalo zahraničí a jak se vlastně dívá na tuto změnu s jistým časovým odstupem. Proto jsem chtěla při zpracovávání mé bakalářské práce zasadit Sametovou revoluci do zahraničního kontextu, který by alespoň částečně dával na tuto otázku odpověď.

Na základě charakteristiky politických změn v Československu i ostatních státech, do té doby pod vedením Sovětského svazu je patrné, že celý tento proces proběhl poměrně rychle, v Československu proběhly nejdůležitější změny během necelých dvou měsíců, nicméně již po studentské manifestaci ze dne 17. listopadu bylo jasné, že věci nezůstanou stejné.

Zároveň je celé tohle období stále poměrně čerstvé, tím pádem stále ještě nejsou všechny události zcela zanalyzovány a vyjasněny.

Osobně se domnívám, že především v České republice probíhá výklad revoluce poměrně zjednodušeně. Buďto se setkáváme jen se strohými letopočty, které revoluci doprovázely, a nebo s výkladem, který mluví o sametové revoluci velmi euforicky a zdůrazňuje ji jako samostatnou a jedinou příčinu pádu komunismu v Československu, který se odehrál během jednoho dne.

Ani období před a Sametové revoluci není alespoň v České republice popisováno příliš komplexně. Obvykle dochází k tomu, že období před Sametovou revolucí je popisováno jako období nesvobody, těžkého útlaku, nedostatku zboží, zato dostatku práce, bydlení pro všechny občany. Takovýto pohled je dosti zjednodušený. Otázkou však je, do jaké míry měli vůbec obyvatelé komunistického Československa pocit, že jsou utlačováni. Mnoho lidí bylo vděčné za jistoty, které jim režim poskytoval. Ať už šlo o jistotu práce, bezplatnou zdravotní péči nebo relativně nízké ceny zboží. Pokud lidé nějakým zásadním způsobem nevybočovali od ostatních, neměli s režimem problémy. Intelektuálové, disidenti a aktivní odpůrci socialistického režimu přeci jen neměli tak široký vliv na společnost, jak je dnes mnohdy zdůrazňováno. Pochopitelně, že mnoho lidí nebylo s totalitním režimem v zemi spokojeno. Svou nespokojenost však nedávali příliš viditelně najevo. Nejen kvůli tomu, že se báli možných postihů ze strany politického aparátu. Někteří lidé zkrátka akceptovali situaci, jaká byla a neměli potřebu se proti ní nějak vymezovat.

Po pádu komunistického režimu se sice ve společnosti objevilo nadšení, avšak je otázka, kolik lidí mělo radost z vítězství svobody a „pravdy a lásky“ jako etického principu, a kolik lidí se těšilo na přísun zahraničního zboží a cestování na doposud zapovězený Západ.

7 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Knižní zdroje

BARTOŠEK, Karel. *Češi nemocní dějinami: eseje, studie, záznamy z let 1968-1993*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2003, 189 s. ISBN 80-7185-632-0.

BLAŽEK, Petr. *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968-1989*. Praha: Dokořán, 2005, 355 s. ISBN 80-7363-007-9.

FERRO, Marc, LENDEROVÁ, Milena a MATĚJŮ, Jitka. *Dějiny Francie*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2006. 692 s. Dějiny států. ISBN 80-7106-888-8.

GARTON ASH, Timothy. *Rok zázraků: svědectví o revoluci roku 1989 ve Varšavě, Budapešti, Berlíně a Praze*. Vyd. 2., rev. a dopl. Praha: Paseka, 2009, 134 s. ISBN 978-80-7432-009-5.

Giddens, Anthony. *Sociologie*. Vyd. 1. Praha: Argo, 1999. 595 s. ISBN 80-7203-124-4, str. 470-471 in SUK, Jiří. *Labyrintem revoluce: aktéři, zápletky a křížovatky jedné politické krize : (od listopadu 1989 do června 1990)*. Vyd. 2. Praha: Prostor, 2009, 507 s., [12] s. obr. příl. ISBN 978-80-7260-219-3.

HAVEL, Václav: *Jak se rodila Charta 77* in PREČAN, Vilém. *Charta 77: 1977-1989 : od morální k demokratické revoluci : dokumentace*. Scheinfeld: Československé dokumentační středisko nezávislé literatury, 1990, 525 s. ISBN 80-900422-1-x.

HRON, Jan (ed.): *Věčné časy. Československé totalitní roky - Věčné časy.* Československé totalitní roky. Respekt Publishing, a. s., Praha 2009, 192 s. ISBN 978-80-87331-01-9

KISSINGER, Henry. Umění diplomacie: od Richelieua k pádu Berlínské zdi.

kopie strojopisu *Letáku nezávislých studentů vyzývající k účasti na studentské manifestaci 17. listopadu* in *Deset pražských dnů: 17. - 27. listopad 1989: Dokumentace* ; [Předmluva] Václav Havel, Milan Otáhal, Zdeněk Sládek., str. 15

KOTYK, Václav. *Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku.* Vyd. 1. V Praze: Oeconomica, 2009, 277 s. ISBN 978-80-245-1512-0.

KRAPFL, James. *Revolúcia s ľudskou tvárou :politika, kultúra a spoločenstvo v Československu po 17. novembri 1989* -1.vyd. Bratislava : Kalligram, 2009.-302 s. ISBN 978-80-8101-253-2

KUNDERA, Milan : *Únos Západu* in Havelka, Miloš, ed. a Cabada, Ladislav, ed. *Západní, východní a střední Evropa jako kulturní a politické pojmy.* 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita, 2000. 147 s. ISBN 80-7082-706-8., str. 103

MAYER, Françoise. *Češi a jejich komunismus: paměť a politická identita.* Vyd. 1. Praha: Argo, 2009, 273 s. ISBN 978-80-257-0151-5.

MĚCHÝŘ, Jan. *Velký převrat či snad revoluce sametová?: několik informací, poznámek a komentářů o naší takřčené něžné revoluci a jejích osudech : 1989-1992.* 1. vyd. Praha: Progetto, 1999, 359 s. ISBN 80-86366-00-6. in in KRAPFL, James. *Revolúcia s ľudskou tvárou :politika, kultúra a spoločenstvo v Československu po 17. novembri 1989* -1.vyd. Bratislava : Kalligram, 2009.-302 s. ISBN 978-80-8101-253-2

MOULIS, V.-VALENTA, J., - VYKOUKAL, J. *Vznik, krize a rozpad sovětského bloku v Evropě 1944-1989.* 1. vyd. Ostrava: Amosium Servis, 1991, 372 s. ISBN 80-85498-01-4

NÁLEVKA, Vladimír. *Studená válka*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2003, 234 s. ISBN 80-7254-327-x.

2. opr. vyd. Praha: Prostor, 1997, 946 s. ISBN 80-85190-59-1.

OTÁHAL, Milan. *Opozice, moc, společnost 1969-1989: Příspěvek k dějinám "normalizace"*. Praha: Maxdorf, 1994, 124 s. ISBN 80-85800-12-8.

OTÁHAL, Milan. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, 649 s. ISBN 978-80-7285-137-9.

PITHART, Petr. *Po devětaosmdesátém: Kdo jsme? : mezi vzpomínkami a reflexí : texty z let 1992-1996. Petr Pithart ; [Sestavil László Szigeti]*. 1. vyd. Bratislava : Kaligram ; Brno : Doplněk, 1998. 355 s. ISBN 80-7149-204-3

PREČAN, Vilém. *Charta 77: 1977-1989 : od morální k demokratické revoluci : dokumentace*. Scheinfeld: Československé dokumentační středisko nezávislé literatury, 1990, 525 s. ISBN 80-900422-1-x.

RUPNIK, Jacques. *Dějiny Komunistické strany Československa: od počátků do převzetí moci*. Vyd. v tomto překladu 1. Praha: Academia, 2002, 284 s. ISBN 80-200-0957-4.

RYCHLÍK, Jan. *Rozpad Československa: česko-slovenské vztahy 1989-1992*. Bratislava: Academic Electronic Press, 2002, 457 s. ISBN 80-88880-02-5.

SUK, Jiří. *Labyrintem revoluce: aktéři, zápletky a křížovatky jedné politické krize : (od listopadu 1989 do června 1990)*. Vyd. 2. Praha: Prostor, 2009, 507 s., [12] s. obr. příl. ISBN 978-80-7260-219-3.

Ostatní zdroje:

Boris Pentělejev: Občané, my všichni jsme se narodili 17. listopadu 1989; Svatý Václav drží koně (TU: fond :Občanské fórum v Trutnově, krabice 2) ; Jede se do Prahy, *Přetlak*, č. 18 (15. listopadu 1989, s. 1; . in KRAPFL, James KRAPFL, James. *Revolúcia s ľudskou tvárou : politika, kultúra a spoločenstvo v Československu po 17. novembri 1989* -1.vyd. Bratislava : Kalligram, 2009.-302 s. ISBN 978-80-8101-253-2

Milan Hanuš: Ples národního porozumění, *Přetlak*, č. 28 (2. ledna 1990), s. 3;

plakáty v HM. Pečeť Stavovské unie studentů výtiskem v záhlaví každého výtisku *Informačního bulletinu celostátního koordinačního výboru vysokých škol* zobrazovala studenty jako rytíře in KRAPFL, James KRAPFL, James. *Revolúcia s ľudskou tvárou :politika, kultúra a spoločensť v Československu po 17. novembri 1989* -1.vyd. Bratislava : Kalligram, 2009.-302 s. ISBN 978-80-8101-253-2

Bohuslav Blažek: *Stará moc a nová civilizace*, Praha 26. listopadu 1989 (ÚSD: archiv KC OF, krabice 160); idem, *Výraz nové civilizace*, Praha 29. listopadu 1989 (LN): fond 569, krabice 2). Také: *Od něžné revoluce k nové civilizaci, Profórum* (Jablonec nad Nisou), č. 12 (21. dubna 1990), s. 3-5 in KRAPFL, James KRAPFL, James. *Revolúcia s ľudskou tvárou :politika, kultúra a spoločensť v Československu po 17. novembri 1989* -1.vyd. Bratislava : Kalligram, 2009.-302 s. ISBN 978-80-8101-253-2

Svět a sametová revoluce. - Praha : Československá tisková kancelář, 1990. - 63 s.; 8°

TINDALL, George B. a SHI, David E. *Dějiny Spojených států amerických*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000. 921 s. Dějiny států. ISBN 80-7106-452-1.

VYKOUKAL, Jiří, Miroslav TEJCHMAN a Bohuslav LITERA. *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku : 1944-1989*. 1. vyd. Praha: Libri, 2000, 860 s. ISBN 80-85983-82-6.

Elektronické zdroje

FORMÁNKOVÁ, Pavlína; RŮŽIČKA, Daniel: Rok 1989, Palachův týden. Dostupné z http://totalita.cz/1989/1989_0100.php

Kalendárium, [online,], [cit. 20.5.2012] dostupné z <http://www.ustrcr.cz/cs/kalendarium>

NDR a perestrojka - Pád východního Německa, [online,] Poslední revize 2012[cit. 2012-6-1]. Dostupné z http://studena.valka.cz/pad_ndr1.htm#NDR%20a%20perestrojka

Novotná, Andrea-Dubisko neodcházej, potřebujeme se tě bát, Dostupné z <http://www.novyprostor.cz/clanky/368/dubisko-neodchazej-potrebujeme-se-te-bat.html>

Rok 1989, Palachův týden. dostupné z http://totalita.cz/1989/1989_0100.php

Rozhovor pro ČT ze dne 17.11.2009, dostupné z

http://m.lidovky.cz/clanek.A091117_182107_in_zahranici_kim.iln

„Sametová“ revoluce a její důsledky, dostupné z <http://www.czech.cz/cz/historie/sametova-revoluce>

8 RESUMÉ

Velvet Revolution, which took place in November and December 1989 in Prague and other Czech cities is very remarkable event. This bachelor thesis deals with the development of political events in the former Czechoslovak Socialist Republic since the early 80 the 20 century, culminating in the so-called Velvet Revolution of 1989 and the subsequent collapse of communism in Czechoslovakia. Thesis in addition to the interpretation of the events that took place at that time, discusses the possible views of the entire event on the possibilities of how to perceive and describe velvet revolution by czech and foreign historians, political scientists, journalists and other personalities.